

Hans van Pinxteren

De kakofonie

Hans van Pinxteren (1943) is dichter en vertaler uit het Frans. Hij vertaalde werk van onder anderen Rimbaud, Artaud, Stendhal, Flaubert, Montaigne, Voltaire en Lao Tse. In 1980 ontving hij de Martinus Nijhoffprijs (in het bijzonder voor Salammbô van Flaubert) en in 2001 de Dr Elly Jafféprijs (voor De essays van Montaigne). In 2012 werd door VertaalVerhaal De hond van Rabelais uitgebracht, zijn bundel met essays over het vertalen. Momenteel werkt hij aan een nieuwe bundel met autobiografische essays en verhalen, waarin het vertalen een belangrijke rol speelt. Voorlopige titel: De beweging van de weg. Naast zijn vertalingen schreef hij tien bundels met gedichten en prozagedichten. In het najaar van 2017 verscheen bij Van Oorschot een keuze uit zijn poëzie: Vogels, vlinders & andere vliegers. Hij is verbonden aan de Vertalersvakschool en is redacteur van VertaalVerhaal. Dit verhaal verscheen eerder als 'Een kakofonie van verhalen' in Hollands Maandblad, 2021 – 8/9.

De kakofonie

‘Het toeval,’ antwoordde ik de interviewer om de vaart in het gesprek te houden. En ik vertelde dat ik per ongeluk vertaler werd doordat mijn buurman, de dirigent Roelof Krol, mij op straat staande hield met de vraag of ik tien teksten voor hem wilde vertalen, uit *Illuminations*, de prozagedichten van Arthur Rimbaud die waren getoonzet door Benjamin Britten. Dat ik, terwijl ik nog nooit enig literair werk had vertaald, daar toen maar aan begonnen ben bij wijze van studentenbaantje was beslist geen leugen. Maar daarnaast bestaat nog een andere, meer existentiële reden, die ik verzwieg.

Er worden meer verhalen verteld dan dat ernaar geluisterd wordt. Die ontdekking deed ik rond mijn twaalfde op het verjaarsfeestje van een van mijn ouders, beiden afkomstig uit katholieke, kinderrijke gezinnen, beiden jarig in de zomer. Op zulke feestavonden stroomde het huis vol. Dertig mensen of meer bevolkten de woonkamer met de kamer en suite, en binnen de kortste keren zag het blauw van de rook. Op warme avonden gingen dan de ramen in de erker open, anders was het er om te stikken.

Als jongen vond ik die avonden geweldig. Vooral omdat mijn vader en zijn broers dan belevenissen uitwisselden. ‘Bijpraten’ noemden ze dat. Van mijn vaders kant bleef er niemand op zijn plaats zitten: twee broers liepen naar elkaar toe en begonnen staande tegen elkaar te oreren, hevig gesticulerend, terwijl ze de ene sigaret na de ander opstaken en alsmaar luider gingen praten. Wat me vooral is bijgebleven is het volume: stuk voor stuk *schreeuwden* ze hun verhalen tegen elkaar in, alsof de een het verhaal van de ander in zijn longen wilde terugblazen. Soms stond in de ene hoek van de kamer een broer zijn verhaal om te roepen, terwijl een tweede een paar meter verderop net zo luid of zelfs luider *zijn* zienswijze van hetzelfde voorval uit de doeken deed. Vaak brachten ze hun verhalen met zo’n kabaal aan de man dat daags na het feest de omwonenden mijn moeder op straat vroegen of al die mensen soms ruzie hadden gemaakt... Nee, het was gewoon een kwestie van gezelligheid. Maar mijn moeder, die van huis uit zo’n kakofonie niet was gewend, verzuchtte wel eens: ‘Op verjaardagen is het hier soms net een markthal met blèrende standwerkers.’

De verhalen zelf werden genuanceerd en met humor verteld, en omdat ik het jammer vond slechts dat ene verhaal bij mij in de buurt te volgen als het verhaal verderop misschien grappiger was, ontwikkelde ik het vermogen om in dit spektakel meer dan één verhaal tegelijk in mij op te nemen: een soort stereofonisch luisteren.

Vooral één verhaal herinner ik mij nog tot in het kleinste detail: het verhaal over mijn overgrootvader. Niet dat dit nu zo geestig was, maar het maakte een onuitwisbare indruk omdat het iets vertelde over het lot van de Van Pinxterens, dus indirect ook over mijn eigen leven.

Mijn vader en zijn broers kwamen er graag voor uit dat ze uit een familie van welvarende kooplieden stamden. Ik zou hun trots zeker hebben gedeeld als ik in het desbetreffende verhaal niet te horen had gekregen dat mijn overgrootvader mede-eigenaar was geweest van de belangrijkste kaasgroothandel in Amsterdam, maar jammerlijk failliet was gegaan. Zijn compagnon en hij hadden een groot pakhuis aan het

Droogbak, maar eind 1900 besloten ze ieder voor zichzelf te beginnen. Misschien hadden ze bonje gekregen, daarover verschilden mijn ooms van mening, maar wel wisten allen zeker dat de oude Van Pinxteren vervolgens een paar straten verder een leegstaand pand kocht en in de laatste dagen van december de magazijnen vulde met zijn deel van de boedel.

Op oudejaarsavond is het hele pakhuis met kazen en al in vlammen opgegaan. Mijn overgrootvader had wel een verzekering afgesloten per 1 januari 1901, maar de verzekering dekte de schade niet: het pand stond immers al in brand vóór het Nieuwe Jaar. Zo ging het eens zo aanzienlijke familiekapitaal op in vlam en rook.

Over de oorzaak van dit verlies raakten de broers maar niet uitgedelibereerd: was het nu een stommitieit van hun grootvader, een streek van zijn voormalige compagnon, of had de verzekeringsmaatschappij gemeen spel gespeeld?

Voor al in mijn jonge jaren kon ik maar weinig achting opbrengen voor mijn vaders grootvader: ik vond dat hij het familievermogen had verklungeld. Mijn gebrek aan respect werd nog vergroot doordat ik deze overgrootvader, die mij treurig aanstaarde vanaf zijn portretfoto bij ons op het dressoir, als de meest nabije representant zag van de voorouders aan wie ik mijn achternaam had 'te danken'.

Mijn broertje en ik werden met onze naam getreiterd, bij ons in de straat en op het schoolplein. Pesten op school is van alle tijden en onuitroeibaar. Tegenwoordig ben je het voorwerp van hoon als je een exotische naam hebt die ongewoon klinkt, of schoenen draagt die niet stroken met de heersende mode. Maar destijds vonden de kinderen onze naam bespottelijk. Zelfs op de HBS speelde bij de leraren een meewarig lachje om de lippen als ze mijn naam oplazen van de presentielijst. Ik weet nog dat de wiskundeleraar, die vond dat ik mij mathematisch veel te weinig inspande, me plaagde: 'Ja, als Pasen en Pinksteren nog eens op één dag zouden vallen, hè?'

Door al die pesterijtjes geneerde ik mij voor mijn familienaam, en al te gemakkelijk ging ik er vanuit dat bij degenen van wie ik deze naam had geërfd wel een moertje los moest zitten. Als ik dus mijn vader en zijn broers hoog hoorde opgeven over de Van Pinxterens en dat zij zo welvarend waren geweest, legde ik voor mijzelf de nadruk op dat 'gewéést'. In aanzien stond de naam al lang niet meer.

Een goede graadmeter daarvoor was op de middelbare school de laatdunkendheid waarmee ik werd bejegend door de leiding. Tenminste, als ik dat vergeleek met de onderdanigheid die werd betoond aan sommige medeleerlingen. Die kwamen uit families met klinkende namen, waarvan mijn ooms wisten te vertellen dat hún grootvaders nog als bedienden bij mijn overgrootvader onder de toonbank hadden geslapen. En wanneer ik voor de zoveelste keer kreeg voorgehouden dat ik toch van goeden huize kwam, schemerde onwillekeurig iets als een voorouderlijke bouwval voor mijn geestesoog.

Op mijn zestiende schreef ik in mijn dagboek: 'Als je Bach heet, word je musicus of beter nog een belangrijk componist; met de naam Rembrandt vind je wel je weg als schilder; maar Van Pinxteren, wat moet ik dáár nu mee beginnen?' Kort daarna publiceerde ik mijn eerste verhalen en gedichten in de schoolkrant. En hoewel ik er heilig van overtuigd was dat je met mijn achternaam niet voor den dag kon komen als schrijver, weigerde ik een pseudoniem te nemen: dat was beneden mijn waardigheid. De

naam was dan wel een vloek, maar het was wel *mijn* vloek. Bovendien, redeneerde ik, moet ik dan maar zó goed schrijven dat niemand meer aanstoot neemt aan mijn naam.

Gelukkig is deze onvrede over 'Van Pinxteren' vervlogen toen Rimbaud en andere Franse auteurs op mijn weg kwamen en mijn vertalingen veel lof oogstten. Want daardoor kwam mijn naam met zijn verwijzing naar het christelijke feest waarop de apostelen tot uitzonderlijke vertalers worden verheven, in een heel ander licht te staan.

Het is zeven weken nadat Christus de dood heeft gevonden op Golgotha. Zijn discipelen houden zich schuil in een groot huis, bang om net als hun meester op gruwelijke wijze door de Romeinen aan het kruis genageld te worden. Maar dan, met Pinksteren, daalt de Heilige Geest op hen neer in de gedaante van vurige tongen. Bevangen van dit hemelvuur vatten ze moed, haasten zich naar buiten en richten het woord tot de ongekerstende menigten die zich daar hebben verzameld. En, o wonder, om al die uiteenlopende volkeren ervan te overtuigen zich te laten dopen, spreken de apostelen die vroegste Pinksterdag ieder toe in zijn eigen taal en worden daarmee de vertalers van de Heilige Geest!

Langzamerhand, van de ene vertaling op de andere begon het mij te dagen wat een liefdevol richtsnoer, wat een bijzonder cadeau al die tijd verscholen had gelegen in mijn naam: de opdracht vertaler te worden. Sinds ik mij ten volle rekenschap geef van dit geschenk vind ik mijn familienaam niet langer gênant. Integendeel, het is alsof ik mij deze naam heb eigen gemaakt, en tegenwoordig klinkt hij – in weerwil van de vroegere spotters – als een fiere geuzennaam.

Dankzij deze realisatie ging ik ook met een minder kritisch oog kijken naar mijn familie van vaderskant en heb ik mij verzoend met mijn overgrootvader. Het hielp dat mijn moeder vertelde dat hij te goedgegelovig was geweest ten aanzien van de mensen met wie hij zaken deed. Kennelijk was de spreuk van de dichter Hafiz: 'Vertrouw op God, maar vergeet niet je kamelen vast te binden' niet aan hem besteed. Dat hij door het loslaten van zijn kamelen het familiekapitaal heeft verspeeld, is wel jammer, maar misschien kun je iemand niet echt kwalijk nemen dat hij te veel op God heeft vertrouwd.

Terug naar de kakofonische feestjes, waar de broers elk het eigen verhaal zo grappig en zo luid voor het voetlicht trachtten te brengen dat ze totaal geen oor hadden voor elkaars belevenissen. Dit te ontdekken was een schokkende ervaring. Hoe konden ze zo weinig geïnteresseerd zijn in wat hun meest nabije bloedverwanten bezig waren te leren van het leven? Aan het eind van de avond namen ze hartelijk afscheid van elkaar, en ieder toog weer met niets anders dan het eigen verhaal huiswaarts.

Het eigenlijke antwoord op de destijds door de interviewer gestelde vraag wat mij vertaler deed worden, luidt dan ook: innerlijke noodzaak. Een schrijver vertelt verhalen, en ik wilde niet zoals mijn vader en ooms louter vervuld raken van mijn eigen verhaal. Ik moest eerst maar eens leren luisteren naar een aantal grote Franse auteurs: hun bijzondere ervaringen overbrengen in mijn taal. Pas als ik mij het taalvermogen van Rimbaud en consorten, de wijze waarop zij kijken naar het leven eigen had gemaakt en ik dus kon bogen op een aantal behoorlijke vertalingen, mocht ik hopen dat ik het schrijven in de vingers had. Misschien zou ik dan niet alleen recht van spreken hebben,

ik bedoel het recht om een verhaal te vertellen, maar ook een soort recht van wederhoor: dat naar dit verhaal wordt geluisterd zonder dat ik daarvoor mijn stem hoeft te verheffen.